

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ
ПОВРЕМЕНИ СПИС ЗА СЛОВЕНСКУ ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

Ову књигу Филолога уредили
М. ПАВЛОВИЋ Р. БОШКОВИЋ М. ПЕШИКАН

Секретар
Ж. СТАНОЈЧИЋ

Књ. XXX — св. 1—2

БЕОГРАД
1973

Звездана ПАВЛОВИЋ

(Београд)

ДИЈАЛЕКАТСКЕ ЦРТЕ У НАЗИВИМА МИКРОТОПОНИМСКОГ ТИПА

Последњих десетак и нешто више година, често питање о коме се размишља и пише у научним радовима и расправља на ономастичким састанцима, односи се на статус ономастике као науке. Интересантан је чланак В. Лубаса¹, који резимирајући мишљења истакнутих аутора о томе питању, уз посматрање ономастичког материјала кроз значења властитих имена, потврђује (мишљење Ј. Kuryłowicz-а) да ономастика припада лингвистици, јер се бави проучавањем језичких знакова а не самим предметима чији су то знаци: „А то што се ономастичке речи по неким особинама разликују од апелативних, баш нас и наводи на то да је издвојимо као засебну грану лингвистике, и ништа више.“ (стр. 169.).

Прихватајући ономастику као дисциплину лингвистичке науке, интересантно је обазрети се на елементе који чине везу између ње и осталих дисциплина лингвистике. Овде ће бити речи о језичким микро-елементима присутним у језичким симболима који су у домену ономастичких испитивања, и на тај начин повезују ономастику са дијалектологијом. Реч је о начину на који се рефлектују извесне дијалекатске говорне особине у апелативима и апелативним изразима а који су као осамостањени географски називи постали ономастички термини.

У овој прилици одабрани материјал су микропоними из једнога дела Призренско-гимочких говора (област Пољанице и Власине²). То су микроелементи у којима су присутне сада карактеристичне говорне особине тих крајева: измене у сугласничким групама (асимилација,

¹ „Из проблематичке значења властитих имена“, *Анали филолошког факултета* 7, Београд 1967. год.

² Материјал је из VI и XVIII књиге Српског етнографског зборника из радова „Пољаница и Клисуре“ и „Крајиније и Власина“.

дисимилација), чување групе СЛ, чување и измене Л на крају слога, метатеза.

1. Промене у групи ВН:

- Рамна Бања* — (стр. 53.).
Рамни Деја — њиве (с. Трстена, стр. 192.).
Рамни Деја — село (или Рамни Деја или Дел) (стр. 210.).
Рамни Део (или Рамни Деја или Дел) — махала (с. Големо Село, стр. 142.).
Рамни Дел (в. Рамни Деја) — село (стр. 83, 215.).
Рамни Дел — њиве (с. Ржана Доња, стр. 357.).
Рамни Дол — земљиште (с. Брод, стр. 290.).
Рамна Падина — њиве (с. Рождаце, стр. 183.).
Рамна Река — село у Виногошту (стр. 116, 156, 176, 209.).
Рамна Шума — њиве (стр. 172.).
Рамни Шиб — (с. Црна Трава, стр. 377.).
Вишанова Рамнина — њиве (с. Одроница, стр. 343.).
Вишанова Рамниг — испаше (с. Власе, стр. 160.).
Мечо Рамнишије — испаше (с. Ђурковица, стр. 368.).
Рамно Бучје — махала (с. Драгојчинци, стр. 84.).
Рамњак — њиве (с. Вучиделци, стр. 301.).
Рамњак — шума (с. Власе, стр. 160.).
Рамњак — њиве (с. Власе, стр. 160.).
Рамњак — њиве (с. Стрешак, стр. 200.).

Поред поменутих има случајева у којима група ВН не подлеже регресивној асимилацији:

- Равна* — њиве (с. Раков До, стр. 353.).
Равна Бања — село (стр. 149, 166.).
Равнајад — њиве (с. Преслоп, стр. 351.).
Равна Река — део села (с. Ново Село, стр. 341, 342.).
Равна Река — село (стр. 96, 99, 163, 194, 199, 201.).
Равна Шиба — земљиште, њиве (с. Паљ, 338, 347.).
Равне Баре — вис (с. Рождаце, стр. 182.).
Равни Дел (Деја, Део) — село (стр. 5, 56.; 7, 16, 96, 98, 210.).
Равни Орници — њива (с. Глоговица Доња, стр. 306.).
Равнишије — њива (с. Д. и Г. Балтијанце, стр. 280.).
Равнишије — њиве (с. Врапча Доња, стр. 300.).
Равнишије — њиве (с. Лесковица, стр. 330.).
Равнишије — њиве (с. Секирна Горња, стр. 362.).

- Равно Борје* — брдо (с. Видрар, стр. 27.).
Равно Борје — њиве (с. Видрар, стр. 293.).
Равнобањска Река — река (стр. 81.).
 из *Равнога Дела* — село (стр. 79, 104.).
Равноделски Појок — село (стр. 210.).
Равноделски Појок — поток у истом селу (стр. 210.).
 у *Равноме Делу* — село (стр. 76, 81, 98, 118.).
Равњак — шума (с. Големо Село, стр. 145.).

Дисимилација групе МН > ВН запажена је у изведеним микро-топонимима из апелатива *губно*:

- Гувнишиће* — њива, ливада (с. Г. и Д. Балтијанце, стр. 280.).
Гувнишиће — њива, ливада (с. Дивља, стр. 313.).
Гувнишиће — њива, ливада (с. Лесковица, стр. 331.).
Гувнишиће — њива, ливада (с. Рупје, стр. 359.).
Гувноври — њива, ливада (с. Банишор, стр. 281.).
 Група МН је очувана неизмењена у примерима:
Гумнишића — њиве (с. Дивља, стр. 313.).
Гумнишића — њиве (с. Драгојчинци, стр. 319.).
Гумнишића — њиве (с. Дуга Лука или Дуга Лука, стр. 320.).
Гумнишиће — њиве (с. Стрешак, стр. 82.).
Гумнишиће — њиве (с. Лалинце, стр. 172.).
Гумнишиће — њиве (с. Студена, стр. 206.).

Иако је мали број примера, могу се дати извесни закључци. У неколико села изразита је узајамна условљеност у постојању консонантских група МН и ВН у микротопонимима. У селима Г. и Д. Балтијанце и Лесковица чува се у микротопониму *Равнишиће* неасимилована група ВН која је својом фонационом стабилношћу утицала на измену групе МН у случају дисимилације МН > ВН у микротопониму *Гувнишиће*. С друге стране, стабилна и неизмењена секвенца МН у микроназивима *Гумнишића*, *Гумнишиће* у селу Драгојчинци и Стрешак није дозволила измену асимилационог типа у називима *Равно Бучје* и *Равњак*. Помену тенденцију униформности не примећујемо у микроелементима ни у једном од блиских места.

2. Стара консонантска група СЛ која чини једну од карактеристика призренско-тимочких говора веома је лепо очувана у микротопонимским називима у Пољаничком крају. У блиској области — према западу у Власини и Крајишту, нема је ни у једном примеру, без обзира на савремену апелативску употребу ван домена ономастике.

- Слива* — њива (с. Драгобужде, стр. 198.).
Слиловица — њива (с. Смиловић, стр. 180.).
Слиловица — њива (с. Ушевце, стр. 164.).
Сливњак . . . „испод селишта је Сливњак, где су ливаде, њиве . . .“
 (с. Дреновац, стр. 169.).
Сливче — (с. Крушева Глава, стр. 195.).

3. Чување вокалног изговора консонанта *л* као таквог или са вокалом *и* уза се, карактеристично је у називима обеју области:

- Длга Орница* — њива (с. Лесковица, стр. 331.).
Длга Орница — њива (с. Кална, стр. 323.).
Длибоки извор (с. Рупје, стр. 359.).
Длге њиве — њиве (с. Урманица, стр. 178.).
Длги Угор — њиве (с. Смиловић, стр. 180.).
Длибока Долина — поток (с. Вина, стр. 214 и 215.).
Длибока Падина — њиве (с. Дабровиш, стр. 315.).
Длибоквца — поток (с. Дреновац, стр. 166, 167.).
Длибоки Дол — поток (с. Големо Село, стр. 119, 143, 214.).
Длибоки Дол — њива (с. Преслоп, стр. 351.).
Длибоко Језеро — њиве (с. Смиловић, стр. 180.).

Само вокално *Л* или његова изговорна варијанта са *и* — *ли* присутни су у синтагматском типу микротопонима у два комбинацијама: придевска одредница *дубок* или *дуг* плус апелатив.

4. До ишчезавања фонеме *л* на крају слога није дошло у апелативским изразима: *долњи*, *дол*, *дел* који су саставни део синтагматских ономастичких микроелемената.

- Долња Бања* (с. Пенћовци, стр. 349.).
Долња Вада (стр. 45, 46.).
Долња Мала (с. Шипковица, стр. 378.).
Водни Дол (с. Рејанци, стр. 355.).
Водњи Дол — њива (с. Глоговица Горња, стр. 305.).
Габров Дол (стр. 181.).
Гарванов Дол (с. Преслоп, стр. 351.).
Рамни Дел (Дол) (помињани су).
Базов Дол — махала (с. Добро Поље, стр. 317, 318.).
Баћев Дел (стр. 152.).
Бајин Дел (стр. 334.).

Не види се нека доследност у примерима микротопонима *Дол* и *Дел* у којима се осећа измењена фонациона ситуација. У поменутих апелативима долазило је до ишчезавања вокалног „л“ поступно, услед измене изговорне ситуације. Поводом овог процеса М. Павловић каже у своме чланку „Миксоглотске микроанализе и балканистичка ономастика“,³ где интерпретира ново схватање микропроцеса у лингвистици: „Ишчезавање „л“ се изразило губитком артикулационог покрета, а то се ипак ослања на фонемске компоненте аудитивности и функционалне диференцијације, а са тим ослоном импулсивно се транспонује као дужина претходног вокала“ (стр. 19.). Сматрам да се ово транспонување, које помиње М. Павловић, вршило у два смера. У правцу формирања нове фонеме *о*, са потпуним ослобађањем фонационог тока од резонаторских препрека и у правцу слабљења артикулационог импулса („w“), при чему се изговор консонанта *л* сводио на *џа* > *ја* (*дџ* : *деја*).

Примери са терена о којима овде расправљам:

Деја — њива (с. Секирје, стр. 175.).

Деја — њива (с. Стрешак, стр. 200.).

Дренови Деја — њива (с. Смиловић, стр. 180.).

Криви Деја — земљиште (с. Драгобужде, стр. 197.).

Мечи Деја — извор и испаша (с. Станце, стр. 184.).

Милошев Деја — испаша (с. Градња, стр. 153.).

Синорски Деја (и *Део*) — (с. Големо Село, стр. 142.).

Шиндерски Деја — шума (с. Драгобужде, стр. 198.).

Апелатив *дол*, који се јавља као први део синтагматског микротопонима подлеже другом типу фонолошких измена. „По принципу релативног одржавања енергије, при процесима скраћивања вокалска дужина била је праћена еманциповањем вокалоидног завршног низлазног момента дужине датог вокала, што се изразило као *и*, а тај се елемент стабилисао као „*ј*“. Тако *А+Ј* односно *О+Ј* имају у себи некадању фонолошку вредност дугог *а*, односно дугог *о*.“ (М. Павловић, исто, стр. 23.).

Следећи примери из мог материјала потврђују ово објашњење М. Павловића:

I степен — *долњак* > *доњак*

долњац > *доњац* . . . измена *л* на крају слога.

³ Јужнословенски филолог, књ. XXIX.

II степен — У топониму *Дојница* фонолошка вредност *o* прешла је у *oj*. Исти је процес и у облицима — топоним *Долчани* или *Дочани* и топоним *Дочанин*. Фонолошки процес није окончан у типу *долче*, јер немамо потврду за *oj < ǫ : дојче*.⁴

Како је могао да настане облик *дојћи* (Дојћи Вирови, с. Големо Село, стр. 145.), који нас овде нарочито интересује, утолико пре што се не налазе фонолошки услови за измену *њ > ћ*, пошто је изговор консонанта *њ* у нашим говорима стабилан, не прелази у *ћ*?

Кроз коју фазу фонолошког процеса су прошли микротопоним Дојћи Вирови, топоним у Бугарској Доћовци (стр. 318.), његова река — Доћовска река и етноним Доћовчани, да би имали данашњи склоп?

Од деминутивног облика *долче*, *долчић*⁵ у придевском виду *долчи* дошло је до измене *л > ǫ > oj : дојчи*, што је умекшаним изговором консонанта *ч* (вероватно под утицајем са стране) дало *ћ* — *дојћи*. То је усамљени пример не само на овом терену већ и у самоме селу. Остали примери из топонима Големо Село су само са *до* : Угрин До, Бајин До, Доња Шума, Доњо Грашиште, стр. 145. и Драголин До, стр. 142.). Тиме се потврђује претпоставка да је поменути микротопоним донет из краја у коме постоје услови за такав тип промене (супституција *ћ/ч*).

Примери из Пољаничког краја у којима је *л* замењено са *o* су ови:

Бресјов До (с. Вина, стр. 214, 217.).

Горнов До (с. Мијаковце, стр. 188.).

Синорски Део (с. Големо Село, стр. 146.).

Срнећи До (стр. 116.).

У крају око Власине је велики број микротопонима синтагматског типа, који је већ помињан, од апелатива *дол* и *дел* уз лично име. Свако село тога краја има по неколико таквих назива за земљиште и у свима њима је очувано *л*. У Пољаници је, као што је показано, ситуација различита од ове. Тамо је старо стање изговарања *л* на крају речи поремећено, при чему се налазе и примери са *л* и примери са *o*; али исто тако се код појединих термина осећа колебање те се говоре и са *л* и са *o* и са *-ја* (топоним: Равни Дел или Равни Деја или Равни До).

5. Апелатив *гавран* је чест међу микротопонимима и то обавезно са метатезом (по А. Белићу) групе *вр > рв*:

⁴ Поменути облици нису у етимолошкој вези са антропонимима типа Дојчин; исп. мој рад у *Onomastica Jugoslavica III*.

⁵ Примери су из *Речника Српске академије наука и уметности*.

- Гарван* — њива (с. Крушева Глава, стр. 195.).
Гарван — махала (с. Гложје, стр. 307.).
Гарван — њива (с. Драгојчинци, стр. 320.).
Гарваначко Приче — шума (с. Станце, стр. 184.).
Гарваник — њива (с. Станце, стр. 184.).
Гарваница — њива (с. Ново Село, стр. 341.).
Гарваница — њива (с. Црна Трава, стр. 373.).
Гарванов Дол — њива (с. Преслоп, стр. 351.).

Метатезу групе *вр* чувају микротопоними и у суседним областима — из Врањске Пчиње и изворишта Мораве (исп. Српски етнографски зборник, књ. V и LV).

Закључне напомене

1. Може се приметити да су микротопоними наведени у овом раду у првом реду апелативског типа.
2. Ти микротопоними су семантички у вези са конфигурацијом терена: изглед, положај (горњи, доњи, раван, долина, део), а међу њима је један фитонимског и један зоонимског типа: шљива и гавран.
3. Апелатив *дол* се као микроелеменат у синтагматском изразу врло често употребљава у области Власине, где свако село има по неколико микротопонима од њега начињених. У Пољаници је тенденција мењања *л* на крају слога изразитија, има доста примера са *о*; а као саставни део микроназива апелатив *део* се ређе употребљава.
4. Ономастички термин Дојћи Вирови има значаја као јединствен и интересантан дијалекатски облик.
5. Само се у Пољаници чува стара група *сл* у микроназивима.
6. Очигледно је да су обе блиске области сачувале у ономастичким микроелементима готово исте карактеристичне говорне особине.
7. Општи поглед на дијалекатски материјал приказан у овом раду потврђује чињеницу да се изговорне особине рефлектују и чувају у ономастичким терминима. Отуда је немогуће посматрати ономастички материјал једне области, проучавати његову етимолошку везу, тражити семантичке блискости а не призвати у помоћ неку од блиских лингвистичких дисциплина. У овом случају, пошто је разматран микротопонимски материјал, дијалектологија је, са превирањима у народним говорима, била најближа. До које мере ће се одразити говорне особине у ономастичким микротерминима посебно је питање. Ту је највише умешано индивидуално говорно осећање.

Још је интересантније питање, које се овом приликом поставља: временски ареал чувања говорних микропромена у ономастичким микро-елементима. Сасвим је сигурно да ће се оне мењати и усклађивати, или паралелно или са извесним закашњењем, са променама до којих долази у самом дијалекту. У мањем броју ће се одржати.

Насупрот њима, крупнији ономастички термини, као што су топоними, ороними, хидроними (река, мања речица па чак и поток) дуже ће чувати свој склоп, јер губе делимично или потпуно семантичку везу са објектом према коме су настали, и та њихова демотивисаност доприноси петрифицирању њиховог имена.